

ŽEMAIČIŲ ŠOKIŲ, RATELIŲ IR ŽAIDIMŲ BRUOŽAI

DALIA URBANA VIČIENĖ

Lietuvos muzikos ir teatro akademija

Straipsnio objektas – žemaičių šokiai, rateliai bei žaidimai.

Darbo tikslai – aptarti Žemaitijos choreografinio folkloro pagrindinius bruožus ir apibūdinti esamus tyrimus; išanalizuoti senesniuose šaltiniuose ir vėlyvesnėje archyvinėje medžiagoje pateikiamus duomenis, nustatyti žemaičių choreografinio folkloro raidos tendencijas.

Tyrimo metodai – istorinis aprašomasis, lyginamasis.

Žodžiai raktai: Žemaitija, šokiai, rateliai, žaidimai, apeigos.

Tyrinėjimų ir šaltinių apžvalga

Palyginti su kitų Lietuvos regionų choreografiniu folkloru, žemaičių šokiai, rateliai ir žaidimai tyrinėti bene daugiausia. 1994 m. Lietuvos muzikos akademijos Etnomuzikologijos katedros studentė Solveiga Zvicevičienė apgynė diplominį darbą „Žemaičių pasilinksminimo choreografija“ (vadovė D. Urbanavičienė). Nemažai dėmesio Žemaitijos choreografiniam folklorui skyrė buvusi Lietuvos liaudies kultūros centro darbuotoja Eugenija Venskauskaitė. 1997–1998 m. ji surengė seminarų ciklą „Choreografinis folkloras nūdienos regionuose“, kurio metu nufilmavo vietinių folkloro ansamblių atliekamus šokius ir ratelius, parengė metodinius rinkinius, apimančius įvairias atskirų regionų teritorijas. Šios medžiagos pagrindu E. Venskauskaitė pradėjo rengti rinkinį „Šoks broliukai šokinį“. Vėliau jį pabaigė ir 2001 m. paskelbė Audronė Vakariniene (2003 m. pasirodė šį leidinį papildantys šokių, ratelių ir žaidimų garso įrašai). Rinkinio išanginiame straipsnyje glaustai apibūdintos regioninės žemaičių choreografinio folkloro ypatybės, skyriuje „Žemaitija“ pateikti 37 šokiai, 3 rateliai ir 1 žaidimas. Nemažai žemaičių choreografinio folkloro pavyzdžių paskelbta ir kituose rinkiniuose¹, tačiau juose nėra išanginių pastabų apie pateikiamos medžiagos regionines ypatybes.

¹ Pavyzdžiui, E. Venskauskaitės sudarytame rinkinyje „Šokiai ir rateliai“ (1989) paskelbta 18 šokių (ŠR 3, 11–15, 17, 20, 21, 24–26, 33, 34, 44, 48–50) ir 2 rateliai (ŠR 73, 78); Alinos Kirvaitienės sudarytame rinkinyje „Lietuvių liaudies rateliai ir šokiai“ (1991) – 9 šokiai (LLRŠ 10, 26, 28, 31, 32, 57, 62, 64, 79), 3 rateliai (LLRŠ 16, 23, 80) ir 2 žaidimai (LLRŠ 11, 15).

Prie žemaičių choreografijos tyrinėjimų dar galima priskirti porą trumpų straipsnelių, paskelbtų 2000 m. leidinyje „Žemaičių žemė“: Eugenijos Venskauskaitės „Ką ir kaip šoko Žemaitijoje“ ir Lauros Gulbinaitės „Žemaičių choreografija“ (pastarajame pakartotos kai kurios minėtos S. Zvicevičienės diplominio darbo išvados).

Labai nedaug pastebėjimų apie žemaičių choreografiją pateikta 2001 m. išleistoje Kazio Poškaičio knygelėje „Apie liaudies choreografijos regioninį savitumą“. Čia užsiminta, jog Žemaitija iš kitų regionų išsiskiria tuo, kad joje daugiausia užfiksuota vien atskirame rajone pasitaikančių šokių ir ratelių pavadinimų: *Gailingis, Gričnikė, Jonkelis, Kadagys, Kleckai, Lakišius, Pampiljonis, Skrodelis, Subatėlė, Subotas, Tėvas pirko arklį, Uolinderis, Vajaunas* ir kt. (Poškaitis 2001: 12). Remdamasis Lietuvos liaudies kultūros centro Choreografinio folkloro rankraštyne sukaupta medžiaga², K. Poškaitis teigė, jog žemaitiškos choreografijos pavyzdžių daugiausia surinkta Skuodo rajone (apie 600 vnt.), mažiau – Raseinių, Šilalės, Tauragės, Telšių (po 300–370 vnt.), mažiausiai – Akmenės, Kelmės (po 50–90 vnt.), Klaipėdos rajonuose (apie 30 vnt.). Tiek tėra apibendrinimų mus dominančia tema, toliau didžiąją knygelės dalį užima skirtingose vietovėse įvairiais variantais užfiksuotų penkių ratelių (*Abrūsėlis, Aguonėlė, Kiškėlis, Mėnesėlis, Serbenta*) ir dviejų šokių (*Ant kalno karklai, Noriu miego*) palyginimas pagal dainuojamojo teksto, ritmiką, formą ir struktūros požymius.

Žinios apie žemaičių tradicinę choreografiją yra vienos ankstyviausių (siekia net XVI a.³), nemažai aprašų išliko iš XIX a.⁴, gausiausi duomenys užfiksuoti XX amžiuje.

Renigiant šį straipsnį, apie žemaitiškus šokius, ratelius ir žaidimus stengiasi surinkti kiek įmanoma daugiau duomenų, aprėpiant istorinius šaltinius, įvairius leidinius ir archyvinę medžiagą – daugiausia iš Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Muzikinio folkloro archyvo (toliau – LMTA MFA) vaizdo fondų, Lietuvos liaudies kultūros centro Choreografinio folkloro rankraštyno (toliau – LLKC ChFR). Šie duomenys buvo papildyti nauja medžiaga, užfiksuota pagal mokslo programą „Regioniniai folkloro ir tarmių tyrimai: Vakarų Lietuva“ 2003–2005 m. surengtose ekspedicijose Žemaitijoje (Klaipėdoje, Kretingoje, Palangoje, Luokės, Plungės, Platielių, Tauragės apylinkėse).

² Jame yra apie 11 000 choreografinio folkloro aprašų iš Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto bei Klaipėdos universiteto fondų, taip pat iš įvairių leidinių, nedidelė dalis surinkta pačių Lietuvos liaudies kultūros centro darbuotojų.

³ Aleksandras Guagninis 1581 m. paminėjo Žemaitijoje prie Kuršo ribos per kapų lankymus atliekamus šokius su trimtais ir būgnais (Kronika 1612: 31); Gerardas Mercatorius 1595 m. aprašė žemaičių vestuves ir užsiminė, kad šokančiai nuotakai nukerpami plaukai (Kraštas ir žmonės 1983: 83).

⁴ Pavyzdžiui, Jurgis Pabrėža, Laurynas Ivinskis, Liudvikas Adomas Jucevičius, Povilas Višinskis, Ambraziejus Kašarauskas, Motiejus Valančius, Mečislovas Davainis-Silvestravičius paminėjo XIX a. Žemaitijoje gyvavusių šokių ir žaidimų pavadinimus, apibūdino kai kurių atlikimo eigą (plačiau žr. Poškaitis 1992: 86–101).

Bendrieji žemaičių choreografinio folkloro ypatumai

Palyginti su kitų Lietuvos etnografinių regionų palikimu, Žemaitijos choreografinis folkloras išsiskiria didžiausia įvairove (gal kaip tik dėl to žemaitiški šokiai itin mėgstami įvairiose vakaronėse, nors gausesnė medžiaga sukaupta iš Aukštaitijos⁵).

Žemaitijoje užrašyta daug porinių šokių, kurie nežinomi kituose Lietuvos regionuose: *Latišas (Lakišius)*, *Lestingis (Blezdingėlė)*, *Vėdaras, Vajaunas (Kariškis)*, *Ulanas, Gyvataras, Gyvatukas, Gyvatas, Grečnikė (Gricinelė)*, *Anės polka, Gailingis (Gailitis)*, *Kadagys, Kleckai, Skrodelis, Subatėlė, Subotas, Uolinderis (Alinderis, Lelinderis, Dreilinderis)*, įvairių figūrinių valsų – *Vilties valsas, Saliama (Suliamo, Salionų) valsas, Monietų (Manietų, Minietų, Minėts) valsas* ir pan. Vien tik čia šokami saviti kadriliniai šokiai – įvairūs *jonkeliai, šeinai, galiopai, Bulius, Marcelė pana* ir kiti, šalia jų gyvavo ir *kadriliai*. Šiame regione taip pat buvo populiarūs visoje Lietuvoje paplitę šokiai, dažniausiai atneštinės kilmės: *Aleksandravas (Aleksandra)*, *Dirižablis, Karobuška, Kukanuška (Kuchanuška, Kalvelis)*, *Vengierka, Padispanas, Mazurka, Mazurpolkė, Krakoviakas, Jabluška, Cvingis, Noriu miego, Mudu du broliukai* ir kt.

Žemaičių šokiams būdingi įvairiausi choreografiniai motyvai. Palyginti nemažai šokių atliekami po dvi poras (*Siuntė Marę į Žagarę, Malūnelis* ir kt.), kai kurie turi ryškių žaidybinių motyvų (pvz., *Našliukas, Šeinas su vagim*).

Mažesnė ratelių įvairovė, nedaug jų pasižymi žemaitiška melodika (būdingesnė bendralietuviška). Pati populiariausia ratelių choreografinė forma – dviejų dalių, kai antrojoje dalyje sukamasi susikabinus už parankių.

Patys archajiškiausi yra žaidimai: juose atsispindi ryški sąsaja su apeigomis, nemažai simbolikos slypi poetiniuose tekstuose.

Vykdamt mokslo programą „Regioniniai folkloro ir tarmių tyrimai: Vakaru Lietuva“ 2003–2005 m. surengtų ekspedicijų metu rasta kai kurių papildomų duomenų, paneigiančių ankstesnes išvadas apie žemaičių choreografinį folklorą. Štai seniau teigta, jog kadrilinio pobūdžio šokio *Šeinas* paplitimo teritorija apsiriboja vien Šiaulių, Kelmės, Žagarės ir Joniškio apylinkėmis⁶, tačiau paaiškėjo, kad jis buvo paplitęs ir apie Telšius, Kretingą. Pasak Palūksčio kaime (Luokės apyl., Telšių r.) gyvenančio Zenono Joniko, *Šeinas* jų krašte pasirodė dar prieš *kadrilius*, o Alfredas Dauginis tvirtino, kad *Šeinas* šiose apylinkėse buvo pagrindinis vakaronių šokis⁷. Šokio *Jadvyga* paplitimo teritorija taip pat gerokai platesnė: K. Poškaitis teigė, esą šis šokis gyvavo tik Suvalkijoje, tačiau 2004 m. surengtos ekspedicijos metu užfiksuota, kad jis buvo žinomas ir Luokės apylinkėse (luokiškiai vadindavo ne tik *Oi Jadvyga*, bet ir *Lelinderiu*)⁸.

⁵ Remiamasi LLKC ChFR duomenimis.

⁶ Žr. Venskauskaitė 2000: 23.

⁷ Žr. LMTA MFA vaizdo fondus, 2004.11.19–21 d. Luokės ekspedicijos 5-ąją Dig8 kasetę (ši archyvinė medžiaga dar neturi pastovios inventorinės numeracijos).

⁸ Žr. LMTA MFA vaizdo fondus, 2004.11.19–21 d. Luokės ekspedicijos 3-iąją Dig8 kasetę (Aleksio Vilimavičiaus įrašus) ir 6-ąją kasetę (Pranciškaus Šarauskio įrašus).

Naudingi buvo pakartotiniai apsilankymai pas tuos pačius pateikėjus, patiriant maždaug prieš penkiolika metų užrašytus duomenis. 1990 m. vykusios kompleksinės ekspedicijos metu iš Antano Baltmiškio, gyvenančio Vanagų kaime (Agluonėnų apyl., Klaipėdos r.), užrašyta net 30 šokių⁹. 2003 m. aplankytas tas pats pateikėjas pagrojo ir parodė jau tik apie 15 šokių, tačiau dalis jų anksčiau dar nebuvo užrašyti: *Atgalšpyčkis*, *Tripusas*, *Valsas-tango*, savitai šokama *Vengierka* (su porininkų keitimu)¹⁰.

2003–2005 m. surengtose ekspedicijose buvo nufilmuoti ir įvairių folkloro ansamblių pašokti šokiai. Beveik visais atvejais tai tėra rekonstrukcijos remiantis senesniais aprašais ar pavienių pateikėjų pasakojimais, nes išnykus gyvajai tradicijai negalima tų šokių nufilmuoti šokant kaimo žmonėms. Tada folkloro ansamblių atliekamos rekonstrukcijos irgi tampa vertingu šaltiniu, parodančiu vienokią ar kitokią senojo šokio animuotą interpretaciją (be abejonės, ji sėkmingesnė tada, kai atlikėjai būna labiau įsigilinę į gyvosios šokių tradicijos savitumus).

Gausumu ir didžiausia įvairove išsiskiria Palangos ansamblio „Mėguva“ repertuaras, kurį daugiausia sudaro tiesiogiai iš pateikėjų išmokti šokiai. Šio ansamblio dalyviai parodė net 25 šokius. Itin saviti tarp trijų kėdžių atliekami šokiai *Šokit panos* ir *Vokietukas*, merginų šokis su skrybėlėmis *Kepurėtis*, užrašytas Kretingos rajone, Vaineikių kaime (šis šokis labai primena Eduardo Gizevijaus ir kitų XIX a. autorių aprašytą Mažosios Lietuvos šoki *Kepurinis*). Prie retesnių reikėtų priskirti šoki *Icki picki*, atliekamą įvairiai šokinėjant per ant žemės padėtas lazdas (plg. su kitur Lietuvoje ir Baltarusijoje šokamais panašaus pobūdžio šokiais *Tolkačikas*, *Daukančikas*). Mažai žinomas ir *Šmululis*, šokamas su „vagim“¹¹.

Kretingos ansamblis „Volungėlė“ pašoko 24 šokius. Dėmesį patraukia mažai žinomas ratelis *Taronkis*, padainuotas su instrumentiniu pritarimu (ši ratelį ansamblio dalyviai išmoko per Aklųjų draugijos renginius), neįprastai šokamas *Gailitis*. Filmuojant „Volungėlė“ paaiškėjo, kad ir šiais laikais folklorinės kūrybos tradicija tęsiama, pavyzdžiui, dainas paverčiant šokiais: prieš kelis metus sėkmingai prigijo dainai *Ko liūdi, berželi, ko liūdi* pritaikytas tam tikras porinio šokio eigos būdas¹².

Šokiai, rateliai ir žaidimai žemaičių pasilinksminimuose

Didžiausią Žemaitijos choreografinio folkloro dalį sudaro pasilinksminimų šokiai, rateliai ir žaidimai. Žemaičiai pasilinksminimų renginius vadindavo įvairiai, priklausomai nuo vietos tradicijų: *vakarelė*, *nibrė*, *gužynės*, *grajenkos*, *vakaruš-*

⁹ Plačiau žr. Urbanavičienė 1995: 427.

¹⁰ Pažymėtina, kad Baltmiškis su žmona daug ką rodė jau painiodamasis, ypač nebeatrinko pavadinimų, pavyzdžiui, *Lelenderiu* vadino tipišką *Narečinką*, o *Narečinka* – *Padispaną* (plačiau žr. LMTA MFA 2003 m. Luokės ekspedicijos vaizdo įrašus, 1-ąją Dig8 kasetę).

¹¹ „Mėguvos“ ansamblio vaizdo įrašus žr. LMTA MFA vaizdo fonduose – 2004.11.19–21 d. Luokės ekspedicijos 4-ąją ir 5-ąją Dig8 kasetes (archyvinė medžiaga dar neturi pastovios inventorinės numeracijos).

¹² „Volungėlės“ ansamblio vaizdo įrašus žr. LMTA MFA vaizdo fonduose – 2004.11.19–21 d. Luokės ekspedicijos 3-iąją Dig8 kasetę (archyvinė medžiaga dar neturi pastovios inventorinės numeracijos).

kos, strambabolė, bėgė, jaunimas ar tiesiog *šokiai*¹³. Aleksandro Pakalniškio nuomone, specialiai pasižokti rengiami vakarėliai Žemaitijoje atsirado tik po Pirmojo pasaulinio karo¹⁴. Šie renginiai vykdavo šeštadieniais arba sekmadieniais, į juos susirinkdavo kelių gretimų kaimų jaunimas. Seniau šokdavo klėtyse (jos būdavo grįstos), o vėliau, pradėjus statyti erdvesnes trobas su grindimis, šokius imta rengti pagrindinėje troboje¹⁵. Vakarėlių atsiradimo pradžioje šokiams grodavo tik vienas muzikantas smuiku, kartais – ir armonika, o vakarėliams virtus nuolatinu reiškiniu, atsirado kapelos ir profesionalūs muzikantai¹⁶.

Per šiuos renginius ne tik šokdavo įvairius šokius, eidavo ratelius, bet ir žaidavo žaidimus, krėsdavo visokius pokštus. Buvo įprasta, kad po trijų šokių būdavo trys rateliai arba žaidimai. Į ateinančius naujus šokėjus muzikantas atkreipdavo dėmesį specialiai jiems užgrodamas „naujokų polką“¹⁷. Kai kur gyvavo tradicija pasilinksminimą pradėti tam tikru šokiu – *Kepurinskiu*¹⁸, *Vainikėliu*¹⁹, *Šalabanu*²⁰, *Valčiku*²¹, *Patrepšieniu*²², *polka* (ir po jos šokamu *kadriliumi*)²³. Paskutinis šokis paprastai būdavo *Suktinis*. Daug kur buvo įprasta vakarėlį baigti trimis šokiais: polka, valsu ir *Suktiniu* (netgi prigijo posakis: „Polkelė – ant kelio, valsas – į kašelę, suktinis – paskutinis“)²⁴.

XX a. pradžioje Žemaitijoje pradinės mokyklos ėmė organizuoti *viešuosius vakarus* su šokiais (jie dar būdavo vaidinami *vakarais, vakarėliais, šokiais, robok-sais*). Tokiuose renginiuose jaunimo susirinkdavo daugiau, norintiems įeiti reikėdavo pirkti bilietą, kartais būdavo surengiami vaidinimai. Čia daugiausia būta vien šokių, rateliai eiti gerokai rečiau.

Pamėgdžijant miesto madas, kaimuose vėliau pasirodė ir *gegužinės*, kurias rengdavo atviroje gamtoje, už kaimo ribų, šokiams atitverdami tam tikrą plotą. Į jas susirinkdavo jaunimas ne tik iš skirtingų kaimų, bet ir iš kitų parapijų. Muzikantų gegužinėse būdavo daugiau negu vakarėliuose – pasikviesdavo kapelą, neretai ir dūdų orkestrą. Gegužinėse vyravo šokiai (jų repertuaras būdavo panašus kaip vakarėliuose), žaidimų ir ratelių beveik nepasitaikydavo.

Apeiginiai šokiai ir žaidimai

Apie Žemaitijoje gyvavusią apeiginę choreografiją žinių išliko daug mažiau – daugiausia tik iš senesnių šaltinių.

¹³ Plačiau žr. Pakalniškis 1971: 173.

¹⁴ Plačiau žr. Pakalniškis 1977: 136.

¹⁵ Plačiau žr. Martinkus 1940: 304.

¹⁶ Plačiau žr. Pakalniškis 1977: 137.

¹⁷ Plačiau žr. Zvicevičienė 1994: 9–12.

¹⁸ LKA ChFR K 125-40/1.

¹⁹ LKA ChFR V 115-40/1.

²⁰ LLMA F 393, ap. 1, b.112.

²¹ LKA ChFR V 26-44/5.

²² LLMA F 393, ap. 1, b.113.

²³ LKA ChFR K 21-42/3.

²⁴ Plačiau žr. Zvicevičienė 1994: 13.

Savičiausia ir gausiausiai aprašyta žemaičių vestuvinė choreografija. Kaip ir kituose regionuose, čia gyvavo tam tikri „pirmojo šokio“ reikšmę turintys šokiai. Duomenys apie juos labai įvairūs, tačiau galima pastebėti, kad čia daug rečiau negu kituose regionuose pirmąjį šokį pradėdavo tėvai arba juos pavaduojantys vyresnio amžiaus žmonės. Žemaitijoje tokį šokį dažniausiai šokdavo jaunoji poroje su koku nors kitu išskirtiniu vestuvių veikėju. Šiaulių apylinkėse šokius su jauna ja pradėdavo tėvas, o paskui jaunoji su visais iš eilės šokdavo „atsisveikinimo šokį“ (Vyšniauskaitė 1967: 24). Kai kur jaunoji šokius pradėdavo su pabroliu ar pabroliais (Morkūnienė 1982: 86). Juozas Mickevičius teigė, kad Žemaitijoje vestuvių išvakarėse *pintuvių* metu nuotakos namuose šokius pradėdavo jaunoji su bet kuriuo šokėju, o tą patį vakarą jaunikiu namuose jaunasis irgi išvesdavo šokti bet kurią merginą (Mickevičius 1933: 72–73). Per svočios pietus, jaunajai išdalijus dovanas, pirmasis jaunąją šokdindavo „koks vyresnis lauktuvininkas arba vainiksegis“, o vėliau šokti išeidavo jaunesni (ten pat: 112).

Iš senųjų aprašų matyti, kad „pirmąjį šokį“ Žemaitijoje galėdavo sudaryti ir ištisas šokių ciklas. Štai kai kurie iš Raseinių apylinkių kilę pateikėjai pasakojo, kad net trys šokiai iš eilės būdavo šokami skirtingų vestuvių veikėjų – 1) tėvų, 2) jaunųjų, 3) visų vestuvininkų:

Pirmas šokis senų senovė – parvažiuoja jaunesni, pirmas – tėvukų valsas, jaunosios ar jaunojo, abu turi pradėti vestuves. Jei abiejų gyvi, tai abeji – jaunosios ir jaunojo – susikeitė. Antras šokis – jaunųjų valsas. Pamergės, pabroliai [šoka], bet pašaliniai ne. Po to muzikantas: „Bendras šokis!“, tai jau visi šokdavo.²⁵

Kai kur „pirmasis šokis“ turėjo savo pavadinimą. Pavyzdžiui, apie Tauragę būdavo šokamas *Pradėtinis*: jį pirmieji išeidavo šokti jaunesni, o po jų ir kiti vestuvių svitos dalyviai. Šokį šokdavo du kartus – po jungtusių svočios namuose ir vėliau pas jaunąją, kiekvienąkart po apeiginio apėjimo aplink stalą²⁶.

Tauragės apylinkėse užrašytas dar vienas „pirmojo šokio“ pavadinimas – *Gėlių tancius*. Jaunoji prisėgdavo jaunajam gėlių, ir juodu pradėdavo šokius (pagal bet kokią muziką). Paskui ir pamergės prisėgdavo gėlių pabroliams ir eidavo su jais šokti. „Su katrais šoko, su tais eis ir į parėtką.“²⁷

Pasak J. Mickevičiaus, pats mėgstamiausias žemaičių šokis, kuriuo pradėdavo visus kitus šokius, buvęs *Piršlys* (ten pat: 94–95), kitur dar vadintas *Veselia*, *Padabone*, *Krėsleliu*. Šis šokis (kartais vadintas ir žaidimu) buvo paplitęs Mažeikių, Palangos, Žagarės, Šiaulių, Tauragės apylinkėse²⁸. Šokio eiga primena žaidimą: į krėslą pasodinama mergina arba vaikinai, jiems „piršlys“ perša porą, su kuria vėliau šokamas „piršlio“ parinktas šokis; pašokus „piršliu“ likdavo sėdintysis, o „jaunuojų“ ar „jaunąją“ – įpirštasis²⁹. Šokis neturėjo nustatytos muzikos, būdavo

²⁵ MFA V 40/2.

²⁶ Stalą apeidavo jaunesni, svočia su piršliu, pabroliai su pamergėmis (žr. LLMA F 393, ap. 1, b. 107).

²⁷ LTR 3226(133).

²⁸ LTR 435(35), 3434(269), 1428(52), 1507(35), 3429(96); LMD I 403(50).

²⁹ Pagal LTR 435(34, 35).

parenkami įvairūs populiarūs to meto šokiai. Kai kuriuose aprašuose pabrėžiama, jog šokant *Krėslinį* jaunoji atsisveikindavo su jaunimu: ją vainikuotą sodindavo ant kėdės ir vaikinai paeiliui vesdavo šokti (kiekvienas susimokėdamas muzikan-tams); vėliau vaikinai vesdavo šokti kitas merginas (Vyšniauskaitė 1995: 309). 2004 m. Plungės apylinkėse surengtos ekspedicijos metu pateikėjas Jonas Lileikis (g. 1902 m.) teigė, kad seniau *Krėslelį* žaisdavo per svočios pietus, kai kada ir be muzikos³⁰.

Piršlį šokdavo ne tik per vestuves, bet ir kiekvienai progai pasitaikius (Mickevičius 1933: 94). Šokant per pasilinksminimus, šokyje išlikdavo jaunosios vaidmuo, kartais šalia atsirasdavo ir „jaunasis“. Vienas iš detaliau aprašytų tokio šokio varian-tų užfiksuotas Tauragės apylinkėse – kaip vakaronių žaidimas *Veselia*, kurį žaisdavo jaunimas ir suaugusieji. Išrinkdavo jaunąją ir jaunąjį, juos pasodindavo ant kėdžių ir uždainuodavo polkos ritmo talalinės tipo dainą. Dainuojant priedainį, „jaunasis“ paskelbdavo šoki, ir tada visi tą šoki šokdavo. Paskui „jaunieji“ išrinkdavo kitus žaidėjus ir pasodindavo į savo vietą, šie rinkdavosi kitą šoki ir taip toliau³¹.

Dalis vestuvinių šokių buvo skirti jaunajai ir jaunikiui suvesti į porą, skirtingoms pusėms susigiminiuoti. Tokią funkciją turėjo Raseinių rajone užrašytas *Marčpiečio aplinkinis*. Jį šokti pirmieji išeidavo piršlys su svočia, paskui piršlys kviesdavo iš užstalės jaunąją, o svočia – jaunąjį. Poros viena paskui kitą šokdavo ratu čia lėtai, iškilmingai, susikibusios „kaip suktiniui“, čia greitai sukdavosi susikabinusios kaip valsui ir šokdamos polkos žingsniu. Vėliau būdavo kviečiami ir kiti vestuvinkai, netgi vaikai, stengiantis pašokdinti priešingos šalies atstovus. Jaunieji sueidavo į porą tik pačioje šokio pabaigoje³².

Kitas Žemaitijoje populiarus jaunuosius suvedantis šokis buvo vadinamas *Pintuvių polka*. Ją šokdavo jaunieji, jaunikio pabroliai ir jaunėsios pamergės: iš pradžių jaunoji turėdavo pašokti su kiekvienu vyru ir tik pabaigoje – su jaunuoju (Лингис, Славюнас, Якелайтис 1955: 16, 42).

Savitumu pasižymi Žemaitijoje gyvavęs dovanų jaunajai rinkimo paprotys, va-dinamas *ačiavimu*, kurio metu buvo atliekami ir tam tikri choreografiniai veiksmai (Suvalkijoje irgi būta panašaus papročio, tačiau nėra žinoma, kad jis būtų atlieka-mas šokant). Tauragės apylinkėse ačiuodavo svočia ir keletas pamergių, pasiėmusios lėkštę, žvakį ir žibintą. Pirmiausia šis būrelis šokdamas prieidavo prie jaunamar-tės motinos ir dainuodamos prašydavo „papildėlės kraiteliui“. Kai motina duodavo dovanų, ačiuotojos visiems rodydavo dovaną, šokdavo ir dainuodavo: „Ačiū, ačiū motinėlei, Ačiū, ačiū sengalvėlei, Bus kraiteliui papildėlė, Bus mučelei pažibėlė...“ Toliau būdavo einama prie jaunosios tėvo, seserų, brolių, tetų, dėdžių ir kaimynų, atitinkamai kreipiantis: „Labas vakars, seserėle / giminėle / kaimynėle...“ ir t. t. Moterys dovanodavo stuomenų, rankšluosčių, staltiesių, o vyrai – pinigų. Gavusios gerą dovaną, svočia su pamergėmis girdavo, o jei dovana būdavo menka arba iš

³⁰ Žr. LMTA MFA 2004.11.19–21 d. Luokės ekspedicijos sąsiuvinį, pildytą Gailos Kirdienės (archyvinei medžiagai dar nesuteikta pastovi inventorinė numeracija).

³¹ LKA ChFR V 67–48/7.

³² LKA ChFR A 90–44/1.

viso jos negaudavo, tai dainuodavo: „Jeigu sidabrinių gaila, Nereik eiti į veseilį, Tai ne ačiū, brolužėli, Tai ne ačiū, dobilėli.“ Paįvairindamos tekstą, ačiuotojos apeidavo visus vestuvių dalyvius, gautas dovanas šokdamos visiems rodydavo, o paskui įteikdavo jaunajai³³.

Panašiai ačiuodavo ir Upynos apylinkėje (Šilalės r.). Apeigos eiga ir dainos žodžiai beveik sutampa su ankstesniu pavyzdžiu, apraše apibūdintos papildomos šokėjų elgesio detalės: „pravadninkė <...> sukinėjasi ant vienos kojos, rodo dantis, šoka, <...> kauškina pirštais, ratuoja, kulnėmis į dainos taktą muša ir dainuoja“ (Čilvinaitė 1935: 300). Taigi ačiavimo apeigoje randame ne tik apėjimo, bet ir improvizuoto šokio užuomazgą.

Šokis dažnai tapdavo privalomu išperkant jaunąją. Tokia apeiga vykdavo vestuvių išvakarėse atvykus jaunikiui, kai reikėdavo išpirkti suolą, vainiką. Išpirkimui vadovaudavo piršlys:

pagal jaunojo išgales padeda jaunosios motinai auksinį ar sidabrinį pinigą, išvedęs motiną aslon, kelis kartus apsuka muzikantams griežiant ir paleidžia. Taip pat išveda jaunosios tėvą, padėdamas mažesnį pinigą, vėliau ir seseris. Paskum pats jaunasis išveda iš užstalės jaunąją šokti (Mickevičius 1933: 79).

Spontaniškai būdavo šokama ir išperkant vainiką per „panų vakarą“:

Brolis uždengia torielką balta skepetėle, suima kertės apačioj, padeda ant viršaus pinigų – rublį arba tris ar penkis, tankiai sidabrinus, priklaupęs prieš motiną, pakiša jai pinigų. Motina priima pinigų, brolis linksmas šoka, nusipirkęs sau brolienę.

Paskui pabrolys siūlydavo vainiką, kuri priimdavo jaunosios sesuo, o jaunajai jį prisegdavo tik tada, kai būdavo pridedama pakankamai pinigų (Žemaitė 1953: 68).

Vestuvių pabaigoje būdavo šokami piršliui skirti šokiai ruošiantis jį „karti“ (šis paprotys buvo žinomas ir Suvalkijoje). Piršlys, jausdamas artėjantį „susidorojimą“, bėgdavo slėptis į užstalę, tačiau visus ten sėdinčius išviliodavo kviesdami šokti, kol galiausiai piršlį išvesdavo šokti pats „korikas“ (Mickevičius 1933: 122). Kai kur tokį vestuvinių išviliojimo iš užstalės šokį vadino *Moterišku suktiniu*, nes „čia jau nuo senų senovės žemaičių papročiuose yra duota moteriškosioms pirmenybė, jos veda iš užstalio „melagio draugus“ ir tol šokina, kol piršlys patenka prie stalo krašto“ (Valentas 1938: 13).

Sugavus piršlį, būdavo šokami piršlio „kankinimo“ šokiai. Šimkaičiuose (Šilalės r.) tokį šokį vadino *Šakaliniu*, jį šokdavo ratu aplink testamentą rašantį piršlį, kuris reikalaujant išpirkos neva netyčia šokėjų būdavo stumdomas, baksnojamas pagaikščiais³⁴ (šio šokio melodija labai panaši į *Lakišiaus* – kito žemaitiško šokio). Alsėdžiuose (Plungės r.) kankinamo piršlio pasigailėdavo jaunieji ir išpirdavo iš pamergių, duodami pinigų, paskui visi šokdavo smagią polką³⁵.

Tam tikri fizinio išbandymo veiksmai būdingi ir vestuviniam šokiui *Čigonas*. Apie Raseinius 1890 m. jį užrašė M. Davainis-Silvestraitis:

³³ LLMA F 393, ap. 1, b. 107.

³⁴ LLMA F 393, ap. 1, b. 108.

³⁵ LLMA F 393, ap. 1, b. 107.

Taip gal dešimt ir daugiau žmogysčių aprenk vieną, kuris gerai moka šokti cigoną, per vadovą. Visi kaip gervės kada lek, nuo pirmo lig paskutinio viens į kitą įsikibę, taip tur daryti, kaip cigonas vadovas daro. Ansai su pirštu kur rodo, taip ir visa šeimyna tur daryti. Kada anas eina ką bučiuoti, taip ir likusieji visi turi bučiuoti. Ką anas daro, taip ir visi turi daryti. Taip jis landžioja per zoslana [suolą – *D. U.*], bučiuoja pečius ir t. t. dainuodami: „Dy-vistes, dyvistes iš cigono šokimo!“ Vadovas arba pirmasis turi rankoje pitką [lazdą – *D. U.*]. Jeigu kas iš šeimos taip kaip jis nepadaro, tai ans su ta pitka muša.³⁶

Toks šokis būdavo šokamas ir Suvalkijoje, tik ten jis buvo skirtas labiau vaikams, liepiant kartoti maršalkos judesius (suvalkiečių būdavo vadinamas ne tik *Či-gonu*, bet ir *Tabalu*). Greičiausiai tokie šokiai buvo susiję su tam tikromis jaunimo iniciacijomis, kurioms būdingas mušimas ir kiti išbandymo veiksmai³⁷.

Iniciacijoms būdingas ir inicijuojamo asmens kilnojimas. Akivaizdžių iniciacijos požymių randame nuotakos sesers kilnojimo paprotyje. Ypač archajiškas Kražių apylinkėse (Kelmės r.) gyvavęs paprotys: po jungtvių nuotakos netekėjusią seserį sodindavo ant apvožto duonkubilio ir kilnodavo į viršų, taip suteikdami jai teisę ištekėti (Čepienė 1993: 321–322). Šiuo atveju simboliškas ne tik pats kilnojimo aukštyn veiksmas, bet ir inicijuojamos merginos sodinimas ant duonkubilio – vieno iš svarbiausių simbolių, reiškiančių vaisingumą ir derlingumą.

Kai kuriuose vestuviniuose žaidimuose randame mįslingą simboliką. Vienas įdomiausių yra žaidimas *Laumė*. Jis buvo paplitęs ne tik Žemaitijoje, bet ir Vėliuonos krašte (aprašytas Antano Juškos „Svotbinėje rėdoje“³⁸). Žemaitiškuose šio žaidimo variantuose³⁹ išryškėja žaidimo prasmė: čia po simboliško *vaikų* ir *vyro* paskandinimo aiškiai išsakomas žaidėjų noras susituokti – matyt, tokį tikslą žaidimo dalyviai tikisi pasiekti iš pradžių atiduodami *laumei* savo pulko dalyvius (*vaikus*), o vėliau juos susigražindami. Toks veiksmas yra kaip išbandymas ir siejasi su iniciacijų apeigomis.

Taigi žemaičių vestuvinė choreografija turėjo labai įvairialypę paskirtį: „pirmojo šokio“, jaunųjų suvedimo į porą, dovanų jaunajai surinkimo (ačiavimo), jaunosios išpirkimo, piršlio „kankinimo“, vestuvininų išbandymo (iniciacijų).

Daug mažiau duomenų išliko apie žemaičių k r i k š t y n ū choreografiją. J. Mickevičius apraše „Žemaičių krikštynos“ išvardijo po kūmų pietų atliekamų žaidimų ir šokių pavadinimus:

Jaunesnės moterys dainuodamos žaisdavo tuolaikinius žaidimus: kepurinski, avietėlę ir kt. <...> Vyrai mėgo žaisti kepurinski, patupeckį, tetirviną mušti, avižas pirkti ir kt. Vaikai šoko žvirblį, vilko uodegą, žiužį mušę, žiedą dalijo (Mickevičius 1935: 108).

Artimiausias krikštynų papročiams šokis – *Kepurinskis*. Jis primena įvairiose Lietuvos vietose užrašytą paprotį per krikštynas arba pirmąkart aplankius gimdyvę iš vyrų atiminėti kepure. Nors J. Mickevičius neaprašė *Kepurinskio* atlikimo

³⁶ LTR BR F1–1114.

³⁷ Plačiau apie tokius veiksmus iniciacijose žr. Urbanavičienė 2000: 69–72.

³⁸ Plačiau žr. Juška 1955: 374–375.

³⁹ Bene anksčiausiai žemaitišką žaidimą *Laumė* aprašė A. Kassarewskis (Kašarauskas) maždaug 1857–1863 m. Labai panašus žaidimo variantas vėliau buvo užfiksuotas Jucių kaime (Telšių r.) (žr. MFA KTR 149/39).

būdo, tačiau išliko gana išsamūs vėlyvesni aprašai. Pietų Žemaitijoje, taip pat apie Telšius, Raseinius ir Veliuoną užrašyti rateliai-žaidimai *Kepurainis*, *Kepurinis*⁴⁰. Juos žaidžiant sukamasi ratu apie viduryje stovintį žaidėją su kepure, kurią jis pats atiduoda kitam arba kepurė yra išprašoma. Gali būti, kad toks žaidimo veiksmas kilo iš minėto papročio. Kai kur gimus mergaitei buvo įprasta atiminėti skareles iš moterų, o tai primena šokį su skarelėmis – *Skepetinę*, paplitusią pietų Žemaitijoje. *Skepetinės* iš Kaltinėnų apylinkės (Šilalės r.) apraše paminėta, kad šį šokį šokdavo per krikštynas ir vestuves⁴¹. *Skepetinės* atlikimas labai panašus į J. Mickevičiaus krikštynų apraše paminėtos *Avietėlės*, dėl to kyla prielaida, kad abu šie šokiai, kaip ir *Kepurinskis*, galėjo būti neatsitiktinai susiję su krikštynų apeigomis.

Tikslesnės sąsajos su krikštynomis atsispindi tam tikruose apeiginiuose veiksmuose. Žemaitijoje gyvavo paprotys per krikštynų vaišes visiems sustoti ratu ir perduoti kūdikį iš rankų į rankas, išsakant jam laiminimus ir linkėjimus – kad vaikelis būtų turtingas, protingas, ilgaamžis, doras ir t. t. Paskui kūmas arba kūma kūdikį nešiodavo aplink ugniavietę ir po visą ūkį, kad būtų geras šeimininkas (Dundulienė 1964: 253). Ši apeiga turėjo vaiko įvesdinimo į naują giminę funkciją. Dar XVII a. pabaigoje panašią apeigą, gyvavusią Prūsų Lietuvoje, aprašė Matas Pretorijus⁴².

Žemaičių krikštynų choreografijai galima priskirti ir viename apraše paminėtą rato formos šokį, kuriame dalyvaudavo elgetos:

Kai kurie krikštynų puotos dalyviai mėgdavo atsilankiusius nekviestus elgetas pagirdyti kokiom paplavom, vesti juos šokti. Šokant juos tiek greitai į rinkį sukdamo, kad elgetų terbos lėkdavo net iki galvos viršaus (Mickevičius 1935: 108).

Gali būti, kad elgetų įtraukimas į šokį yra jau pamiršto seno apeiginio papročio liekana, kai jie dar buvo suvokiami kaip tarpininkai „tarp žmogiškojo „šiapus“ ir dieviškojo „anapus“ (Greimas 1979: 404).

Prie itin archajiško žemaitiškos choreografijos sluoksnio reikėtų priskirti ir šokius per mirusiųjų minėjimo apeigas ir laidotuves. A. Guagninis 1578 m. rašė, kad prie Kuršo ribos Žemaitijoje, minint mirusiuosius rudenį, būdavo einama prie artimųjų ir genčių kapų su pienu, midum ir alum, ten pokyliaujama, šokama už mirusiųjų vėles skambant trimitams ir būgnams (Slaviūnas 1970: 58).

Panašiai vaišes su šokiais Kurše, minint mirusiuosius per Kalėdas, 1585 m. aprašė Reinholdas Lubenau. Šventajame miškelyje, kuriame paprastai buvo draudžiama paliesti žvėrį, tą dieną žmonės medžiojo, sumedžiotus žvėris kepė. Uždegę ant lentos sustatytus vaško žibintus protėvių, tėvų ir vaikų dvasioms, žmonės aplink tą lentą stovėdami ar eidami valgė ir gėrė. Po kiek laiko buvo atnešta tuščia alaus statinė, dviese pradėjo daužyti į ją lazdomis, o vyrai, moterys ir vaikai šoko aplink stalą (Mannhardt 1936: 420). Toks rato formos šokis, be abejonės, turėjo apeiginę reikšmę.

Apie šokius per žemaičių laidotuves užsimenama ir pasakojime apie Skuodo apylinkių papročius XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje:

⁴⁰ Plačiau žr. Lingys 1979: 43; LTR 1298(22), 1226(47), 2101(46); LMD I 198(52).

⁴¹ LLKC ChFR A11–46/1.

⁴² Plačiau žr. Dundulienė 1991: 352–353.

Kad pagyvenę, ar tai jauni žmonės mirdavo, tai labai žmonės džiaugdavos, iškeldavo pokylius ir susikviesdavo muzikantus, muzikos įvairios, šokdavo ir dainuodavo, tai jau linksmindavos. Kad labai jau linksma, kad žmogus užbaigė visus vargus ir jam bus galima ramiai ilsėtis. O kai naujagimis ateidavo į pasaulį, užgimdavo, tai labai verkdamo jau, kad, reiškia, labai jau ant vargo ateina <...>. Pasamdydavo tokias bobutes senas, jom mokėdavo tokį atlyginimą, kaip sakant, sietą pupų duodavo, <...> kad jau kaip tik išgalvodava, kad – verkit ir rokuokit jo ateities vargus, ir užmokėdava jom tam pupam.⁴³

Tai bene vienintelis aprašas, pateikiantis žinių apie gimtųjų raudas, dėl to iš vienintelio fakto išvadas reikėtų daryti atsargiai. Kita vertus, šis pasakojimas patvirtina tyrinėtojų teiginį, kad baltų pomirtinio pasaulio suvokimas siejasi su reinkarnacijos idėja ir mirties baimės nebuvimu⁴⁴.

Savitumu pasižymi žemaitiški persirengėlių meškomis šokiai, kurie būdavo šokami ir vestuvėse, ir per kalendorines šventes. Šimkaičių kaime (Raseinių r.) šoki *Meškutė* vyrai šokdavo per vestuves, Naujuosius metus, Užgavėnes. Tai buvo improvizacinis šokis, kuriame nebūta nustatytų judesių:

Šokdavo vieni vyrai, užsimetę išverstus kailinius, po vieną arba susikabinę po du, po tris. Nustatytų judesių nebuvo – kiekvienas kaip išmanydamas dripsėdavo ir tūpėdavo kaip meškos, kartais paropodami ant keturių arba įkišdami galvą vienas kitam tarp kojų, tuo sukeldami daug juoko. Kartais į šoki įsimaišydavo ir mergina su saldiniu ar cukraus gabaliuku rankoje.⁴⁵

Šis *Meškutės* variantas apima įvairius meškos vaizdavimo būdus (šokant po vieną, po du ar po tris), pasitaikančius ir kituose regionuose – daugiausia Dzūkijoje ir Aukštaitijoje. Šilalės rajone užrašytas dar vienas Užgavėnių šokio *Meškutė* variantas⁴⁶ – jis dviejų dalių, judesiai prie dainos melodijos derinami ritmiškai, improvizacijos šokyje nedaug, išskyrus tik meškos judesių imitavimą (pirmoje šokio dalyje vyrai eina vienas paskui kitą linguodami, pamėgdžiodami meškos eiseną, o antroje dalyje uksėdami liuksi po du, įsirėmę vienas į kitą delnais, tarsi galynėdamiesi).

Daugiau konkrečių su persirengėliais susijusių žemaitiškų šokių nėra žinoma. Kai kurie tyrinėtojai persirengėlių šokiams priskiria Žemaitijoje paplitusius šokius, kurių pavadinime yra žodis *velnias* (*Trijų velnių šokis*, *Veins velns* ir pan.), tačiau tikslesnių duomenų apie tokią šių šokių paskirtį nėra, jų choreografija niekuo nesiskiria nuo kitų žemaitiškų pasilinksminimo šokių.

Žemaitijoje palyginti nedaug užrašyta kitų su kalendorinėmis šventėmis ir jų laikotarpiais susijusių žaidimų, šokių bei apeiginių veikslių. Jie aptinkami tik kai kuriuose senesniuose šaltiniuose arba yra užfiksuoti nenurodant ryšio su kalendoriumi (nors yra panašūs į Dzūkijoje užrašytus advento ir Kalėdų laikotarpio žaidimus). Matyt, kalendorinių žaidimų tradicija šiame krašte sunyko anksčiau negu kitur. Viena

⁴³ Birutės Vilkauskienės (buv. Pečkaitytės) asmeninis archyvas; užrašyta iš S. Vaičiulienės, g. 1934 m. Kupiškėje, nuo 1970 m. gyv. Juostininkuose (Panevėžio r.). Apie tą paprotį jai pasakojo šimtmetis senukas, atvažiuodavęs iš Skuodo pas kaimynus.

⁴⁴ Plačiau žr. Beresnevičius 1990: 68–71; Vyšniauskaitė 1993: 16–18.

⁴⁵ LLMA F 393, ap. 1, b. 108.

⁴⁶ Kriščiūnienė 1992: 44–46; LLRS 32.

išnykimo priežasčių gali būti ta, kad žemaičiai bene pirmieji apsigyveno vienkiesiais, o tokie žaidimai būdingesni glaudžiai gyvenančioms bendruomenėms.

Iš senesnių paliudijimų apie Žemaitijoje gyvavusius kalendorinius žaidimus visų pirma reikėtų paminėti XIX a. antroje pusėje L. A. Jucevičiaus paskelbtą žaidimo *Važiavimas į Karaliaučių* aprašą. Pasak autoriaus, šį žaidimą žemaičių ir lietuvių (t. y. aukštaičių) jaunimas žaisdavo antrąją Kalėdų dieną. Specialiai žaidimui iškeptą didelį riestainį pakabindavo trobos viduryje, šalia atsisdavo „parduotuojas“ – mergina, laikanti žiužį. Kiti apžergę kėdę „jodavo“ prie jos ir klausdavo:

- Kaip gyvuoji, ponas Parduotuoju?
- Esmi sveikas gyvas, o iš kur ponai būsit?
- Iš Žemaičių.
- Ko čia atkeliaivot?
- Prekių.
- Kokių gi jums reikia?
- Merginos, gražios kaip putinas, saldžios kaip cukrus.
- Turiu labai gražių ir saldžių.
- Gerai, bet ar negalima paragaut?

Gavę sutikimą, pradėdavo graužti riestainį, tačiau buvo draudžiama paliesti jį rankomis (už tai „parduotuojas“ sudroždavo žiužiu ir pavarydavo šalin). Tas, kuriam pavykdavo iškėsti šį išbandymą, kaip atlyginimą gaudavo iš „parduotuojo“ bučinį. Žaidimą dar vadindavo *Sūrmalkiu*, o Raseinių apylinkėse (kaip ir Svėdasų, Panevėžio) – *Skaisti mergelė* (Jucevičius 1959: 451).

L. A. Jucevičius aprašė ir itin archajiškų bruožų turintį žaidimą *Meška* (jis tikriausiai priklausė advento papročiams, nes įdėtas prieš skyrelį „Naujųjų metų išvakarės“):

Vienas žaidėjas užsidaro kamaroj, o likusieji troboje išrenka iš savo tarpo vieną už mešką. Reikia, kad anas, kur kamaroj, nežinotų, kas meška. Paskui kiekvienas iš eilės eina prie durų ir beldžia, mėgdžiodamas mešką, nagais drasko, urzgia. Tas, kuris kamaroj, spėja: jei atspėja, kas meška, įleidžia pas save, uždaro ir pats išeina, palikdamas jį savo vietoj, o jei neatspėja ir atidaro duris kam kitam, tada visas būrys muša jį žiužiu. Tas žaidimas, man rodos, turi turėti tam tikrą reikšmę (ten pat: 453).

Taip aprašęs šį žaidimą, L. A. Jucevičius netikėtai jį susiejo su kerštu už Žygimanto Kęstutaičio nužudymą Trakuose. Tačiau žinome, jog net karinėse-istorinėse lietuvių dainose beveik nėra konkrečių istorinių įvykių atšvaitų, o šiame žaidime jokių tiesioginių užuominų ta tema nėra. Čia greičiau atsispindi gerokai senesnių laikų pėdsakai, totemizmo liekanos, susijusios su senąja baltų pasaulėžiūra.

Kiti žemaičių žaidimai užrašyti nesiejant su konkrečiu kalendoriniu laikotarpiu, tačiau turi nemažą atitikmenų su dzūkų advento žaidimais – jiems būdingas lindimo pro „vartus“ motyvas, „tiltų“ sudarymas ir kiti advento žaidimams įprasti veiksmai. Pavyzdžiui, žaidimas *Žąsų tiltas*, XIX a. užrašytas Klošiuose (Šilutės r.):

Šiame žaidime du vaikai, kurių vienas yra vilkas, o kitas meška, paduoda rankas, gi likusieji atsistoja už jų; tarp tų dviejų ir pirmojo pastarųjų (žąsino) užsimezga toks pokalbis: „Kur lėkat, žąsėles?“ – „Per jūres, māres.“ – „Nepārlēkst.“ – „Pasidēsam sžad!“ – „Tas

pārlusz.“ – „Pasidēsam lent!“ – „Ta parlusz.“ – „Man' tēvs y(r) mestrs, ans padērbs gēlēžēs tēlt, tad pāresām.“ Su tuo tiedu abudu pakelia rankas aukštyn ir likusieji vaikai lenda po jom, kurių paskutinįjį, staigiai nuleisdami rankas, stengiasi sugauti. Tada jo klausia, ar jis nori pas vilką, ar pas mešką eiti (iš čia posakis „nei po wilko nei po meszkos eiti“), ir pagal savo apsisprendimą atsistoja už vieno ar kito. Kaip čia aprašyta, žaidimas tiek kartų kartojamas, kol vilkas arba meška bus sugavę paskutinįjį priešingos partijos vaiką. Po to už jų stovintieji vaikai stipriai įsikabina į priešais stovintįjį, o vilkas ir meška susikabina ir abi grandinės traukia viena kitą tol, kol viena parvirsta.⁴⁷

Žąsų tiltas savo veiksmis labai primena dzūkų žaidimą *Meška ir vilkas*, kuriį jaunimas žaisdavo pusiaugavėnyje per Krikštus⁴⁸.

Užvenčio apylinkėse (Kelmės r.) užrašytas įdomus žaidimo *Žiedo dalijimas* variantas. Žaidžiant būdavo spėjama dukart: iš pradžių – žiedas, paskui (jei pavykdavo atspėti tris kartus) – peršama „nuotaka“ arba „jaunikis“, paslėpti kitame kambaryje ir apibūdinami tik ženklais. Kas atspėdavo, tas eidavo „svirplių graužti“ (Višinskis 1964: 221). Čia gyvavo ir kitas žaidimo variantas, kai atspėjus žiedą vykdavo gaudynės (ten pat: 223).

Toje pačioje vietovėje užrašytas įdomus žaidimo *Vilkas ir avys* variantas, kurio pabaigoje „vilku“ būdavo kuriama pirtis: „avys“ suklaupdavo dviem eilėm, o „vilkas“ turėdavo keturpėsčias triskart perbėgti per eilių tarpą, mušamas kumščiais ir žiužiais (ten pat: 224–225). Tokie veiksmai labai primena Suvalkijoje užrašytas vaikinių priėmimo į bernus apeigas, kai naujokui reikėdavo prabėgti pro diržais jį mušančių bernų „šerengą“ (eilę).

Analogijų tarp žemaitiškos ir dzūkiškos choreografijos randame pavasario papročiuose. Sutikdamos pavasari, dzūkės Simno apylinkėse (Alytaus r.) šokdavo *Kielytę*, o žemaitės Alsėdžių apylinkėse (Plungės r.) – *Ledspirą* (Žemaitijoje kielę vadina ledspira). Dzūkės *Kielytę* šokdavo nuo Velykų, o žemaitės *Ledspirą* – per Blovieščius, kovo 25 d. (t. y. tuo metu, kai kielė, pasak žmonių, „išspirdavo ledus iš upių“). Abu šokio variantai primena kielei būdingus judesius – šokama pabėgėjant, stabčiojant, tūpčiojant, pasikraipant, „skraidant“ ir pan. Improvizacija būdingesnė žemaičių šokiui („Merginos, užsikišusios sijono kraštus už juostos, visaip skraidydavo, straksėdavo, patūpčiodamos ir pasikraipydamos viena prieš kitą kaip kielės“⁴⁹), o dzūkiškoji *Kielytė* yra griežtesnės dviejų dalių struktūros⁵⁰. Abiejų variantų melodijos panašios – būdingas 6/8 metras, pulsuojuantis ritmas ♩ ♩ ♩ ♩. Beje, žemaitiško šokio apraše paminėta, kad merginos šokdavusios lauke prie sūpuoklių, lengvai apsirengusios (nors oras tuo laiku galėjo būti dar šaltas), o jei būdavo pradžiūvę – basos.

Žemaičių pavasario sutikimo choreografijoje randame ir gegutės simboliką. L. A. Jucevičius XIX a. viduryje aprašė šokį *Gegužėlė*, matytą šokant jaunimo suėjime trečiąją Velykų dieną: vieną kartą Šiaulių apskrityje, Vaiguvos parapijoje, kitą

⁴⁷ LKA ChFR Ž 22–47/1.

⁴⁸ Plačiau žr. Marcinkevičienė 2000: 48.

⁴⁹ LLMA F 393, ap. 1. b. 107.

⁵⁰ Pirmoje šokio dalyje merginos, susikabinusios po dvi, pabėgėja pirmyn ir tūpteli pasisukinėdamos į vieną ir į kitą pusę, o antroje dalyje iš pradžių pabėgėja pirmyn ir atgal vis stabtelėdamos, supdamos rankas, paskui kiekviena atskirai apsisuka ir vėl tūpteli (plačiau žr. LLMA F 393, ap. 1. b. 108; skelbta LLRS 21).

kartą – Kuršėnų parapijoje. Viduryje rato sodindavo gražiausią sodžiaus mergelę užrištomis akimis, o aplink visi šokdavo; paskui vyrai, paėmę sėdinčią merginą už rankos, dainuodavo, o ši pagal balsą išsirinkdavo jai labiausiai patinkančius, atsirišdavo akis ir visą dieną šokdavo su jais. Pasikeitę dovanomis, vėliau vieni kitus vadindavo broleliais ir sesute (Jucevičius 1959: 544). Tokio pat veiksmo, bet labiau išplėtoto poetinio teksto šokis *Gegužė* Juozo Lingio buvo užrašytas 1966 m. Radviliškyje⁵¹.

Beveik neturime duomenų apie žemaitiškus vasaros laikotarpio šokius. Tik senuosiuose šaltiniuose randame užuominų, kad ir Žemaitijoje gyvavo Joninių šventimas su šokiais. Štai žemaičių vyskupas J. M. Karpis 1717 m. laiške vyskupijos dvasininkams piktinosi, kad tą dieną kaimuose ir miestuose vis dar deginami laužai, prie jų susirinkęs jaunimas eina ratelius ir „visą naktį praleidžia linksmybėje“ (Slaaviūnas 1970: 15). Apie žemaičių švenčiamą vidurvasario šventę XIX a. viduryje rašė ir M. Valančius:

Nuo senų gadynių lig mūsų amžiaus šv. Jono naktį jaunuomenė, vaikinai su mergikėmis, gebėjo sueiti į artimus beržynus ir ažuolynus, <...> berželiais kurdavo didelę ugnį. Tuo tarpu vienas antras vaikinai, kankles ar skripkas atsinešęs, pradėjo skambinti ir džirškinti... <...> Pailsėjęs vėl suniko šokti ir taip bruzdėjo iki pat gaidžiams pragystant (Valančius 1972: 169–170).

Nedaug duomenų išliko apie su darbo apeigomis susijusią žemaičių choreografiją. Tik poroje aprašų randama žinių apie rugiapjūtės pabaigtuvių šokius ir žaidimus (tuo tarpu gretimoje Suvalkijoje rugiapjūtės papročiai pasižymėjo ypač gausia choreografija). Sedos apylinkėje (Mažeikių r.) būdavo šokamas šokis su „boba“: kirtėjai ir rišėjos parnešdavo šeimininkams bobą – didelį rugių pėdą (kad būtų panašesnis į moterį, apgaubdavo skara ir pririšdavo prijuostę), kuri vėliau, po iškilmingo įteikimo per vakarienę, visi vyrai kirtėjai iš eilės šokdindavo, „kad kitais metais būtų geresnis derlius“⁵². Panašus paprotys XIX a. gyvavo ir Prūsų Lietuvoje: čia irgi padarydavo paskutinį pėdą panašų į moterį, vadindavo jį „boba“ ir iškilmingai veždavo namo per sodžių ant paskutinio rugių vežimo, o parvežę į namus apliedavo vandeniu (Dundulienė 1989: 88).

Viešnių valsčiuje (Akmenės r.) jaunimas per rugiapjūtės patalkes žaisdavo žaidimą *Panedėlio dieną*. Jį žaidžiant vienas žaidėjas užrištomis akimis būdavo ratelio viduryje, kiti dainuodami sukdavosi aplink jį rateliu, o vidurinis juos spėdavo (paliisdavo vieną menturiu (lazda), šis tuomet turėdavo nekalbėti ir nesijuokti)⁵³.

Savitumu išsiskiria žemaičių naktimis rengtos linamynio tautos, kuriose dalyvaudavo persirengėliai. Jie būdavo tokie patys, kaip ir žiemos šventėse – *pirkliai žydai, čigonai, ožys, meška, arklys, gervė, mirtis, velnias*⁵⁴, tačiau linamynio persirengėliai nešokdavo ir negrodavo triukšmingos muzikos kaip kad žiemos šventėse. J. Mickevičiaus aprašytas rytmetinis *Žydo šokis* (dar vadinamas *Šabiu-nelabiu*) panašus į tam tikrą vaidinimą:

⁵¹ LLMA F 393, ap. 1. b. 113.

⁵² LLMA F 393, ap. 1. b. 108.

⁵³ LTt V 9595.

⁵⁴ Plačiau žr. Vyšniauskaitė 1980: 61; Mickevičius 1938: 356.

Ant pečių užsideda baltą paklodę, atsmaukia rankoves iki alkūnių ir rankų staibius ap-sivynioja aparvaromis; ant kaktos užsideda ragą (ar kokį medgalį); atsistoja arti sienos, galvą linkčiodamas, šokinėja priekin ir atgal, sakydamas: „Ui, vieną kartą pasiskolinęs, atiduok, atiduok; antrą kartą – atiduok, atiduok; ui, trečią kartą pasiskolinęs – nebeatiduok, nebeatiduok“ (Alsėdžiai, Plateliai) (Mickevičius 1938: 358).

Žemaičių linamynio papročiuose būdavo ypač populiarūs ir įvairūs žaidimai. J. Mickevičius išvardijo daugybę jų pavadinimų:

Žemaičių mėgiamieji ir dažniau žaidžiamieji žaidimai linų mynės talkose buvo šie: ubagas, avinas, ratu riedėti, per lauką lįsti, teterviną bei mešką šauti, roną piauti, sūrį slėgti, medžioklė (Plateliai), eina: mirtis, ožys, arklys, meška (Mažeikiai), kretilus pirkti, avižas pirkti, avižas piauti, kopūstą kirsti, brylių velti (Alsėdžiai, Plateliai), žiužį gaudyti, bulves kasti (Alsėdžiai), gerve eiti (Ylakiai, Užventis), mešką vesti (Plateliai, Ylakiai), obelį krėsti (Užventis), prie lašinių (į čiukurą ar į kartį) lipti, į stebulę pūsti (Užventis, Alsėdžiai, Plateliai, Ylakiai, Mosėdis, Skuodas, Salantai), rupūžę (sen. žem. vad.: kriopę) durti, karas (Ylakiai, Plateliai, Salantai), peilius šaukinti (Salantai), malimas, dratą siūti (Plateliai) (ten pat: 355–356).

Per darbo pertraukas (pypkiarūki) vyrai jaujoje ypač mėgdavo žaisti jėgų iš-mėginimo žaidimus – *Kopūstą kerta, Ežiais badosi, Krupį duria* ir kt. Kai kuriems iš jų reikėdavo ne tiek jėgos, kiek vikrumo – tai žaidimai *Lipti lašinių, Kazį durti, Kepeliušą veja, Teterviną muša*. Štai žaidžiant *Teterviną muša*, teterviną vaidinantis žaidėjas imituodavo judesiais paukštį (kraipydavosi, ulbėdavo) ir turėdavo vikriai šmaukštelėti priešininkams per blauzdas⁵⁵. Mušimas būdingas ir kitiems vikrumo žaidimams: pavyzdžiui, žaisdami *Bružą* du vyrai užrištomis akimis atsitūpdavo abipus mintuvų (ožio) ir pagal priešininko šauksmą stengdavosi jį apdaužyti kietai susuktais linais (žiužiu).

Kai kurie žaidimai būdavo žaidžiami sulygus iš degtinės butelio ar pinigų ir jų užduotys primena įvairius išbandymus: „kiaulės koją (kiaulės kojų kauliukų) ant trobos maiše nešimas, krikštelio nuo kelio pernešimas, per šluotą peršokti, silkę su akimis suvalgyti“ (ten pat: 356). Tokie išbandymo motyvai primena iniciacijas. Buvę, matyt, apeiginės kilmės, vėliau jie virto pramoga.

Mišriai žaidžiami linamynio žaidimai taip pat buvo judrūs, „reikalavo vikrumo ir greitos orientacijos, o kai kurie duodavo progos artimiau pabendrauti“ (Vyšniauskaitė 1980: 58). Labai buvo mėgstami poromis žaidžiami gaudymo žaidimai *Šešką gaudyti (Voverę gaudyti, Zuikelį gaudyti)*: „žvėrelis“ būdavo rato viduryje, o gaudytojas – išorėje. Tokie žaidimai paprastai būna palydimi dainų. Kai linamynis vykda-vo jau per adventą, dažniau būdavo žaidžiama nedainuojant, pavyzdžiui, žaidimai užrištomis akimis – *Lauminėjimas* (arba *Gužinėjimas, Pušinėjimas*), *Ožkapilė*⁵⁶.

Žemaičių linamynio žaidimai ir persirengėlių atliekami veiksmai yra turtingiaus-ia darbo choreografijos dalis.

⁵⁵ Plačiau žr. Vyšniauskaitė 1980: 56–57.

⁵⁶ Kiti tokio žaidimo pavadinimai: *Žiužį mušti, Jurgutis, Bindzikatas, Šarkelę nešti, Blusa, Šešką mušti* (Vyšniauskaitė 1980: 58–59).

Išvados

Palyginti su kitais Lietuvos regionais, didžiausia įvairove pasižymintis Žemaitijos choreografinis folkloras tyrinėtas bene daugiausia, tačiau neišsamiai (išskyrus S. Zvičevičienės diplominį darbą apie žemaičių pasilinksminimų choreografiją). Žinios apie žemaičių šokius, ratelius ir žaidimus yra vienos ankstyviausių (siekia net XVI a.), nemažai aprašų išliko iš XIX a., o gausiausi duomenys užfiksuoti XX amžiuje.

Pasilinksminimų choreografija pasižymi didžiausia įvairove. Žemaitijoje užrašyta daug porinių šokių, kurie nežinomi kituose Lietuvos regionuose, vien tik čia šokami saviti kadriliniai šokiai (*jonkeliai, šeinai, galiopai* ir kt.), greta jų gyvavo ir *kadriliai*. Šiame regione buvo populiarūs ir visoje Lietuvoje paplitę šokiai (*Aleksandra, Dirižablis, Karobuška* ir kt.), dažniausiai atneštinės kilmės.

Žemaitiškiems šokiams būdingi įvairiausi choreografiniai motyvai, dalis šokių atliekami po dvi poras (*Siuntė Marę į Žagarę, Malūnėlis* ir kt.), kai kurie turi ryškių žaidybinių motyvų (*Našliukas, Šeinas su vagim*). Ne tokie įvairūs rateliai, nedaug jų pasižymi žemaitiška melodika (ji labiau bendralietuviška). Pati populiariausia ratelių choreografinė forma – dviejų dalių, kai antrojoje dalyje sukamasi susikibus už parankių. Archajiškiausias yra žaidimų žanras: juose atsispindi ryški sąsaja su apeigomis, nemažai simbolikos slypi poetiniuose tekstuose.

Daug mažiau duomenų išliko apie šiame regione gyvavusius apeiginius šokius, žaidimus ir kitus choreografinius veiksmus. Savitumu išsiskiria persirengėlių *meškomis* šokiai, L. A. Jucevičiaus aprašyti žiemos žaidimas *Meška* ir pavasario šokis *Gegužėlė*. Kitų su kalendorinėmis ir darbo apeigomis susijusių žemaičių choreografinio folkloro pavyzdžių yra labai nedaug, jie turi nemažai panašumų su kituose regionuose užfiksuotais žaidimais, rateliais ir šokiais (rugiapjūtės „boba“ šokdinta panašiai kaip Prūsų Lietuvoje; pavasario šokis *Ledspira* panašus į dzūkų *Kielytę*; kalėdinis žaidimas *Važiavimas į Karaliaučių*, pasak L. A. Jucevičiaus, buvo paplitęs ir Aukštaitijoje). Nedaug duomenų išliko apie žemaičių krikštytųjų ir laidotuvių papročiuose gyvavusią choreografiją. Iš šeimos apeigų gausumu išsiskiria tik vestuvių choreografija, kuri turėjo labai įvairialypę paskirtį: „pirmojo šokio“, jaunųjų suvedimo į porą, dovanų jaunajai surinkimo (ačiavimo), jaunosios išpirkimo, piršlio „kankinimo“, vestuvininkų išbandymo (iniciacijų).

Dalis Žemaitijos choreografinio folkloro būdinga tik šiam regionui, nors esama daug ir tokių kūrinių, kurie artimi suvalkietiškiems, aukštaitiškiems arba priklausoma „bendralietuviškai“ tradicijai. Daug instrumentine muzika palydimų šokių yra tarptautinės kilmės.

LITERATŪRA

Beresnevičius Gintaras 1990. *Dausos: Pomirtinio gyvenimo samprata senojoje lietuvių pasaulėžiūroje*, Klaipėda.

Čepienė Irena 1993. Vestuvių papročiai, kn.: *Kražiai*, Vilnius–Kaunas, p. 316–327.

Čilvinaitė M. 1935. Vestuvės Upynos apylinkėje, *Gimtasai kraštas*, Nr. 2 (6).

Dundulienė Pranė 1964. *Lietuvių etnografija*, Vilnius.

- Dundulienė Pranė 1989. *Duona lietuvių buityje ir papročiuose*, Kaunas.
- Dundulienė Pranė 1991. *Lietuvių etnologija*, Vilnius.
- Greimas Julius Algirdas 1979. *Apie dievus ir žmones*, Chicago.
- Gulbinaitė Laura 2000. Žemaičių choreografija, *Žemaičių žemė*, Nr. 2 (17), p. 22.
- Jaronienė J. 1985. *Lietuvių liaudies rateliai ir šokiai*, Vilnius.
- Jucevičius Liudvikas Adomas 1959. *Raštai*, Vilnius.
- Juška Antanas 1955. *Lietuviškos svotbinės dainos*, užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos, t. 1–2, Vilnius.
- Lingys Juozas 1979. *Sceninis lietuvių liaudies šokis*, t. 2, Vilnius.
- Kraštas ir žmonės 1983. *Kraštas ir žmonės: Lietuvos geografiniai ir etnografiniai aprašymai. XVI–XIX a.*, parengė prof. Juozas Jurginis ir doc. Algirdas Šidlauskas, Vilnius.
- Kriščiūnienė Inga 1992. *Užgavėnės*, Vilnius.
- Kronika 1612. *Kronika Sarmacycy europejskiej*, II, Kraków.
- Mannhardt W. 1936. *Letto-Preussische Götterlehre*, Bd. 21, Riga.
- Marcinkevičienė Nijolė 2000. Krikštai: „šoko lenton“, ieškojo „žiedo“, krykštavo, *Liaudies kultūra*, Nr. 1, p. 43–50.
- Martinkus V. 1940. Kamaros ir klėties papročiai, *Gimtasai kraštas*, Nr. 3-4, p. 304.
- Mickevičius Juozas 1933. Žemaičių vestuvės, kn.: *Mūsų tautosaka*, t. 7, Kaunas, p. 47–125.
- Mickevičius Juozas 1935. Žemaičių krikštytos, *Tautosakos darbai*, t. 1, p. 86–111.
- Mickevičius Juozas 1938. Senovės linų ūkis žemaičių krašte, *Gimtasai kraštas*, Nr. 34 (19-20), p. 346–361.
- Morkūnienė Elena 1982. *Lietuvių liaudies choreografijos bruožai: XIX a. pabaiga–XX a. pirmoji pusė*, Vilnius.
- Pakalniškis Aleksandras 1971. Jaunimo pramogos, *Aidai*, Nr. 4, p. 173.
- Pakalniškis Aleksandras 1977. Jaunimo pramogos, kn.: *Žemaičiai: Etnografija*, Chicago, p. 136.
- Poškaitis Kazys 2001. *Apie liaudies choreografijos regioninį savitumą*, Vilnius.
- Slaviūnas Zenonas 1970. Lietuvių liaudies šokiai rašytiniuose IX–XVII a. šaltiniuose, *Kultūros barai*, Nr. 9, p. 57–60.
- Urbanavičienė Dalia 1995. Lietuvininkų choreografijos pėdsakais, kn.: *Lietuvininkų žodis*, Kaunas, p. 426–448.
- Urbanavičienė Dalia 2000. *Lietuvių apeiginė etnochoreografija*, Vilnius.
- Šoks broliukai 2001. *Šoks broliukai šokinį: Aukštaitijos, Suvalkijos, Dzūkijos ir Žemaitijos žaidimai, rateliai, šokiai*, Vilnius.
- Valančius Motiejus 1972. Palangos Juzė, kn.: Motiejus Valančius. *Raštai*, t. 1, Vilnius.
- Valentas A. 1938. Senovės žemaičių vestuvės, *Jaunoji karta*, Nr. 7, p. 10–13.
- Venskauskaitė Eugenija 2000. Ką ir kaip šoko Žemaitijoje, *Žemaičių žemė*, [Nr.] 2 (17), p. 23.
- Višinskis Povilas 1964. Antropologinė žemaičių charakteristika, kn.: Povilas Višinskis. *Raštai*, Vilnius, p. 129–237.
- Vyšniauskaitė Angelė 1967. *Lietuvių šeimos tradicijos*, Vilnius.
- Vyšniauskaitė Angelė 1980. Linamynio talkų papročiai Lietuvoje XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje, [kn.] 2: Dainos, žaidimai, vaidinimai, kuršio kilmės klausimas, *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai*, serija A, t. 4 (73), p. 53–66.
- Vyšniauskaitė Angelė 1993. Mirties samprata lietuvių liaudies tikėjimuose, *Liaudies kultūra*, Nr. 2, p. 16–19.
- Vyšniauskaitė Angelė 1995. Vedybos, kn.: Vyšniauskaitė Angelė, Kalnius Petras, Paukštytė Rasa. *Lietuvių šeima ir papročiai*, Vilnius, p. 271–395.
- Zvicevičienė Solveiga 1994. *Žemaičių pasilinksminimo choreografija*: [Diplominis darbas], Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Vilnius.
- Žemaitė 1953. *Raštai*, t. 5, Vilnius.
- Лингис Юозас, Славюнас Эзонас, Якелайтис Витаутас 1955. *Литовские народные танцы*, Вильнюс.

SUTRUMPINIMAI

- ES – Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštynas
JSD – *Lietuviškos svotbinės dainos*, užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos, t. 1–2, Vilnius, 1955.
LKA ChFR – Lietuvos liaudies kultūros centro Liaudies kultūros archyvo Choreografinio folkloro rankraštynas
LLMA F 393 – Lietuvos literatūros ir meno archyve saugomas J. Lingio archyvas
LLRŠ – *Lietuvių liaudies rateliai ir šokiai*, sudarytoja Alina Kirvaitienė, Vilnius, 1991.
LMD – Lietuvių mokslo draugijos tautosakos rankraščiai Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne
LTt – *Lietuvių tautosaka*, t. 5: *Smulkioji tautosaka. Žaidimai ir šokiai*, medžiagą paruošė K. Grigas, Vilnius, 1968.
LTR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas
LTR BR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Bibliotekos rankraštynas
MFA V – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus Muzikinio folkloro archyvo vaizdo įrašų VHS kasetėse fondas
ŠR – *Šokiai ir rateliai*, sudarė Eugenija Venskauskaitė, Vilnius, 1989.

FEATURES OF THE SAMOGITIAN DANCES, ROUNDELAYS AND GAMES

DALIA URBANAVIČIENĖ

Summary

If compared to the other Lithuanian regions, the choreographic Samogitian folklore, characterized by the utmost variety, has been investigated most frequently albeit far from thoroughly (the only exception being the diploma paper by Solveiga Zvicevičienė on the choreography of Samogitian merry-making). The data concerning Samogitian dances, roundelays and games is among the earliest ones, reaching as early as the 16th century, numerous descriptions surviving from the 19th century, while most of the materials being recorded throughout the 20th century.

A number of twosome dances, unknown in the other regions of Lithuania, have been recorded here: *Latišas / Lakišius* [‘sticktight’], *Lestingis / Blezdingėlė* [‘swallow’], *Vėdaras, Vajaunas / Kariškis* [‘soldier’], *Ulanas* [‘lancer’], *Gyvataras, Gyvatukas, Gyvatas* [‘snake’], *Grečnikė / Gricinėlė* [‘buckwheat porridge’], *Anės polka* [‘Ann’s polka’], *Gailingis / Gailitis, Kadagys* [‘juniper’], *Kleckai* [‘dumplings’], *Skrodelis, Subatėlė, Subotas* [‘Saturday’], *Uolinderis (Alinderis, Lelinderis, Dreilinderis)*, as well as various figurative waltzes, like *Vilties valsas* [‘hopeful waltz’], *Saliama (Suliamo, Salionų) valsas, Monietų (Manietų, Minietai, Minėts) valsas*, etc. There are special quadrille-like dances performed solely in Samogitia: e.g., various kinds of *jonkelis, šėinas, galiopas*, also *Bulius* [‘bull’], *Marcelė pana* [‘the girl Marcelė’] and others, while *quadrilles* thrived alongside them as well. Dances popular throughout the entire Lithuanian territory, most frequently those of the foreign origins were danced in Samogitia as well: e.g., *Aleksandravas (Aleksandra, Dirizablis* [‘Zeppelin’], *Karobuška, Kukanuška (Kuchanuška)* [‘lassie’], *Kalvelis* [‘smith’], *Vengierka* [‘Hungarian’], *Padispanas, Mazurka, Mazurpolkė, Krakoviakas, Jabluška* [‘apple’], *Cvingis, Noriu miego* [‘I’d like to sleep’], *Mudu du broliukai* [‘We are two brothers’], etc.

The Samogitian dances are characterized by various choreographic motives, part of the dances has to be performed by two couples (*Siuntė Marę į Žagarę* [‘Sending Marė to Žagarė’], *Malūnėlis* [‘the mill’], etc.), and some contain vivid game-like motives (*Našliukas* [‘the widower’], *Šėinas su vagim* [‘Šėinas with a thief’]). The roundelays are characterized by lesser variety, rather few of them being performed under typically Samogitian melodies (the melodics mostly being pan-Lithuanian). The most popular choreographic form of the rounds is that of two-part, while the second part contains turning

arm-in-arm. The most archaic genre is that of the folk games, which still is distinctly connected to the rituals, and considerable amount of symbolism is hidden in the poetic texts.

Data related to the ritual dances, games and other choreographic acts that used to exist in this region is much scarcer. Among the most peculiar ones, dances performed in the bear disguise, the winter game *Meška* ['Bear'] described by Liudvikas Adomas Jucevičius, and the spring dance *Gegužėlė* ['Cuckoo'] could be named. Other pieces of Samogitian folk choreography related to the calendar and working rites are very few, besides, they are mostly similar to the games, rounds and dances recorded in other regions (thus, the 'old hag' of the rye harvest was danced with quite similarly as in the Prussian Lithuania; the spring dance *Ledspira* ['wagtail'] is just like the dance *Kielytė* ['wagtail'] from Dzūkija; while the Christmas game *Važiavimas į Karaliaučių* ['Going to Königsberg'] was also well-known in Aukštaitija, according to Jucevičius). Little is known regarding the former choreography of the Samogitian christening and funeral rites. Among the family rituals, only the wedding choreography is abundantly represented, besides, it used to be characterized by rather miscellaneous purposes, including those of the "first dance", the pairing of the newly-weds, the collecting presents for the bride, ransom of the bride, "torturing" of the matchmaker, and various trials for the wedding party (initiations).

Part of the Samogitian choreographic folklore is typical for this region only, while there are folklore pieces quite similar to those performed in Suvalkija, Aukštaitija, or belonging to the pan-Lithuanian tradition. Many dances accompanied by the instrumental music are those of the international origins.

Gauta 2007-09-25

Straipsnis parašytas vykdant Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamą tarpinstitucinę mokslo programą „Regioniniai folkloro ir tarmių tyrimai: Vakarų Lietuva“ (2003–2006).